

PROBLÉMÁK EGY INFORMÁCIÓS MODELL KÖRÜL *

Kruchina Ottó

Építésügyi Tájékoztatói Központ

A szerző nagy fába vágta a fejszét, amikor dicséretre méltó buzgósággal megkísérelte felvázolni a vállalati műszaki tájékoztatás jövőbe vezető, eléggé rögsnek tetsző útját. Számos megállapításával messzemenően egyet lehet érteni. Ezekkel e helyütt nem is kívánok foglalkozni. Mindazonáltal a cikk elolvasása után a zavarodottságnak bizonyos érzete támad az olvasóban, és néhány megállapításával szemben enyhe kételyek merülnek fel benne.

Legelőször is itt van a cím és a tartalom közötti ellentmondás. A *Tézis* című első részben valóban a címben foglaltakról van szó. A második résznek a címe sem egészen érthető. *Antitézis* alatt a tézissel szembehelyezett állítást értenek általában. Ehelyett történeti áttekintést kapunk és mai helyzetképet a cikk egészének hozzávetőlegesen fele terjedelmében, ami egyrészt aránytalan, másrészt szükségtelen, mivel a cikket leközlő szaklap műszaki tájékoztatásban jártas olvasótáborra által unalomig ismert megállapításokat tartalmaz, és semmi összefüggést nem mutat a címmel. Ez a rész egyébként kiválóan alkalmas lenne a műszaki tájékoztatást nem ismerő, laikus olvasók részére, mint ismeretterjesztő, népszerűsítő olvasmány.

Térjünk rá azonban részletezve a cikk bírálható állításaira. Mindjárt az első mondat mély benyomást kelt: „A modell konkrét ismeretanyag elméleti mozaikképe, amelynek egyes részei az egymástól függetlenül létező (és az egymásról nem tudó) magyarországi szakkönyvtárakban szükségalkotta realitásnak tekinthetők”. Eltekintve attól, hogy messzemenően nem értünk azzal az általános kijelentéssel egyet, hogy a szakkönyvtárak egymásról nem tudnak, ezt a mondatot előbb talán le kellene fordítani magyarra.

A szerző az OMKDK (újabbban OMIKK) feladatkörébe utalná a műszaki könyvtárak központi módszertani irányítását és a műszaki könyvtárosok érdekvédelmét. Az utóbbi jó lenne, bár ehhez hatáskör is szükséges, ami jelenleg nincs. A dolgozók érdekvédelme általában szakszervezeti feladat, kár, hogy a szerző e vonatkozásban nem javasolt gyakorlati megoldást. De bajok vannak a javaslat első részével is. A könyvtári rendszer szervezetéről és működéséről szóló 5/1978. KM sz. rendelet 16. §-a értelmében a koordinációs központok (az OMIKK pedig az) az egyes *könyvtári hálózatok és együttműködési körök* tevékenységének összehangolásával vannak megbízva és nem az egyes műszaki könyvtárak központi módszertani irányításával, mivel ez a hálózati központok (esetünkben az ágazati információs központok – ÁIK) feladata (idézett rendelet 10. §). A könyvtári törvény és említett

végrehajtási jogszabálya még elég frissnek látszik ahhoz, hogy ne változtassák meg, bár egyébként sem látszanék célszerűnek rajta módosítani. Annál is kevésbé, mivel az OMIKK egyébként sem lenne képes az ipari, a közlekedés- és postaügyi, valamint a műszaki felsőoktatási könyvtári hálózati központok ilyen irányú feladatkörének egymagában való átvállalására és ellátására. A hálózati központok erre sokkal megfelelőbbek, egyrészt nagyobb rugalmasságuk, másrészt az ágazati sajátosságokhoz való jobb alkalmazkodásuk és nagyobb helyismeretük miatt.

További problémák. ALKONYI modellje szerint az ágazati információs központ feladatköre lenne a „központosított ágazati állománygyarapítás”. A cikkben később az alábbiak találhatók: „... az állománygyarapítást és annak minden munkafázisát. . . az ágazati információs központ hatáskörébe kellene utalni, vagyis törekedni kellene központi megoldásokra. Következtésképpen a vállalati műszaki információs központnak nem elsődleges feladata az állománygyarapításnak és részletmunkáinak intézése. . .”. A modell szerint a fenntartó a beszerzésre szánt összeg felett nem is rendelkezik szabadon, ui. a „... fenntartónak törekednie kellene arra, hogy az állománygyarapításra biztosított összeget úgy határozza meg (az ÁIK irányában), hogy. . .”.

Alig elképzelhető, hogy napjainkban, amikor a decentralizálás és

* Észrevételek ALKONYI ISTVÁN *Egy elképzelt vállalati műszaki információs központ elméleti modellje* (TMT, 28. köt. 10. sz. 1981. p. 409–419.) című cikkéhez.

a vállalati önállóság elve egyre fokozottabban érvényesül, és ez az elv minden bizonnyal még hosszú ideig – egyébként igen helyesen – meghatározója lesz Magyarország gazdasági életének, a vállalati önállóság és fenntartói hatáskör megnyírbálására irányuló törekvés kivitelezhető lenne. A szakkönyvtár – vagy ha úgy tetszik vállalati információs központot – fenntartó intézmény a jövőben is saját hatáskörében fogja megtartani a gyarapításra szánt összeg feletti diszponálás jogát, és nem fogja azt az ágazati információs központ rendelkezésére bocsátani. Ennek megfelelően az állománygyarapítás és mindenféle részletmunkája a vállalati szakkönyvtár (információs központ) feladata lesz a jövőben is, a kezéből ezt nem fogja kiengedni, de nem is lesz, aki átvállalja. Kényszerítő intézkedés – központi jogszabály – kibocsátására sem esély, sem józan indok nincs.

Remélhetően nem is lesz. Több kár származnék belőle, mint előny. Központosított állománygyarapítás esetén egy adott dokumentum iránt támadt igény és a kézhezvétel között eltelt idő tekintélyesen meghosszabbodnék. Normális körülmények között a vállalati szakkönyvtáros 24 órán belül beszerzi a kívánt dokumentumot. Most viszont előbb jelezni kellene az igényt az ÁIK-nak, az beszerezné a szóban forgó dokumentumot, majd eljuttatná a vállalati szakkönyvtárba, amely továbbítaná az olvasónak. Egy-egy új dokumentum esetén az ÁIK-nak először valamennyi érdekelt vállalattal egyeztetnie kellene az igényelt példányszámot, mivel nem látszanék célszerűnek, hogy az ÁIK hatáskörébe utalják még azt is, hogy önhatalmúan döntse el, hogy egy adott vállalathoz egy adott dokumentum hány példányban érkezék meg.

Az ötlet abszurditása elég kézenfekvő. Az ÁIK-nak egészen más feladata lehet az állománygyarapítás terén, mégpedig a *koordinálás*,

ami viszont lényeges, de a cikkben nem sok szó esik róla. Külföldi folyóiratok, külföldi könyvek és esetleg egyéb, nehezen hozzáférhető, vagy kis példányszámban megjelenő dokumentumtípusok beszerzése tekintetében az ÁIK-nak fontos funkciója lehet ez, és kell is, hogy legyen. A különböző dokumentumtípusokra vonatkozó számítógépes és más rendszerű KC-k az állománygyarapítás koordinálásának nélkülözhetetlen segédeszközei kell hogy legyenek. Az ÁIK-nak ilyen értelmű feladatai azonban nem azonosak a „központosított ágazati állománygyarapítással”. Eről ennyit.

Nem lehet egyetérteni a vállalati műszaki információs központnak (VMIK) azon feladatkörével, hogy *tezauszokat* építsen ki. Erre az ágazati információs központok lényegesen alkalmasabbak, és egyébként sem lenne megfelelő, ha az azonos profilú vállalati szakkönyvtárak más-más tezausszal dolgoznának. Ahol nem használják az ETO-t, ott – sajnos – eddig saját elképzelésű tárgyszórendszert alkalmaznak több-kevesebb sikerrel. Az egyöntetűséget az ÁIK-tezausz tudná biztosítani, és ez a könyvtárközi forgalmat is lényegesen megkönnyítené.

„A VMIK-nak – mondja Alkonyi –, ki kell alakítani egy olyan segédkönyvtárat, amely a leglényegesebb információkat egyesíti magában”. Nem világos, hogy ez a „segédkönyvtár” tulajdonképpen mire jó. Mire vonatkoznak az általa „tárolt” információk? Ki számára?

Továbbá: „... a VMIK-nak *kis* raktártér (kiemelés tőlem) kialakítására kell törekednie”. Odáig még érthető, hogy lehetőleg úgy kell a tárolási rendet kialakítani, hogy a legkevesebb helyet vegye igénybe (méret szerinti tárolás, tömör raktározás), de a raktártér egy könyvtárban – nemcsak a vállalati szakkönyvtárban – úgyszólván sohasem elég. Kérdezzük meg, mit szólnak ehhez a vállalati szakkönyvtárosok.

Majd lejjebb: „A raktártérben tárolt dokumentumok ne legyenek tíz évnél régebbiek. A tíz évnél régebbi anyagot továbbítani kell a ... tároló könyvtárnak”. Ehhez viszont nem tudom, mit szólnának a potenciális felhasználók, a vállalat dolgozói, mivel ilyen mereven nem lehet állítani, hogy tíz éven belül minden dokumentum elavul, illetve az iránta megnyilvánuló igény annyira csökken, hogy nem érdemes helyben tárolni. *Mechanikus* időkorlátot felállítani egyébként sem ésszerű.

Feltárási kérdésekben a szerző helyenként önmagával kerül ellentmondásba. Egyrészt azt írja: „törekedni kell egy mindenki számára érthető, egyszerűsített címléírás kialakítására”, más helyen érezhető sajnálkozással állapítja meg, hogy „a műszaki könyvtáraknál kialakult címléírás gyakorlat sokban eltér a *szabványban megkívánttól*”. Ez utóbbi állítás igaz, és valóban sajnálatos, mivel a címléírás országos szabványa mindenki számára kötelező, elvben tőle eltérni nem lehet, nem is volna szabad, még kevésbé szabadna erre „törekedni”, mégha „mindenki számára érthető”-bb volna is. A modell-beli könyvtár tartsa be az előírásokat, és ha történetesen nem tetszik neki a szabvány, kezdeményezze a megváltoztatását.

A vállalati műszaki információs központ személyi állománya tekintetében nem mondhatni, hogy kicsinyes a szerző. „Kis vállalatok esetében a 8, nagy vállalatok esetén a 20 főt nem haladhatja meg”. Nem a felső határral van baj – ezzel az erővel akár 100 főt is írhatott volna –, hanem az alsóval. A vállalatok rendszerint úgysem annyi személyt foglalkoztatnak ilyen munkakörökben, mint amennyi ideális lenne, hanem kevesebbet. Továbbá mit értünk „kis” és „nagy” vállalat alatt? Elég szubjektív meghatározás! Egy tervezővállalat pl. mindig kisebb létszámmal dolgozik, mint egy termelő, tehát a létszám e tekintetben nem lehet meghatározó. Akkor mitől „kis” vállalat egy vállalat? Per-

sze, valami mástól, de ez nem található meg a cikkben.

Törekedni ugyan lehet arra, hogy a vállalatok „magas képzettségű (legalább főiskolai végzettség) és állami nyelvvizsgával (legalább középfokkal) rendelkező könyvtárosok”-at alkalmazzanak, de „... jogszabályban meghatározni azt, hogy egy-egy vállalat ... köteles bizonyos nagyságú műszaki VMIK-et fenntartani. . .” – az egyéb követelményekről egyelőre nem is beszélve –, a fentebb már kifejtett indokok alapján alig képzelhető el, még kevésbé vihető ki.

A képzettségi követelmények Alkonyi elképzelésében ugyancsak szépek, mondhatni ragyogóak. „Nagy könyvtárban felsőfokú szakképzettség.” Először is ismét, mi a „nagy” könyvtár? Továbbá, az összes dolgozóra vonatkozik-e a felsőfokú képzettség kötelezettsége? Nem látszik célszerűnek. Akkor hol helyezkednek el a közép-, illetve alapfokú képesítések? Ennyi felsőfokú képesítésű könyvtári és tájékoztatási szakember az országban nincs is! Persze, a középfokúak Alkonyinál elmehetnek a „közép- és kis” könyvtárakba, de csak akkor, ha „két idegen (legalább egy felsőfokú) nyelvvizsgával” rendelkeznek. Hát ez aztán luxus! Hol szedünk össze „kis vállalat esetében maximum 8” olyan szakképzett személyt, aki két nyelvvizsgával, közte legalább egy felsőfokúval rendelkezik? És melyik vállalat hajlandó ennyi munkabért biztosítani? Új fogalom a „közép” könyvtár, amely szintén nincs közelebről definiálva.

Hát ez nem megy, ezek irreális követelmények, és a legcsekélyebb esély sincs arra, hogy „jogszabályban határozzák meg” őket. Lehet, hogy a szerző úgy képzelte, hogy könyvtárként *legalább egy*, a fenti követelményeknek megfelelő személyre lenne szükség, de ez sehol sem derült ki.

Fennmarad a kérdés, hogy az alapfokú képesítéssel rendelkező

könyvtárosok hova menjenek? Vagy lehet, hogy ahol ilyen személy dolgozik, azt ne nevezzük könyvtárnak? Valóban, léteznek olyan elméletek, amelyek a „könyvtár” fogalmát többek között úgy próbálják definiálni, hogy az legalább középfokú szakképzettségű könyvtárossal rendelkezik. E helyütt ugyan nem kívánok ezzel a kérdéssel foglalkozni, annyit azért megemlítek, hogy amíg a könyvtár kritériumai nincsenek egyértelműen lefektetve, addig jobb híján könyvtárnak kell tekinteni azt is, ahol csak alapfokú képesítésű dolgozó található. Minden egyéb megfontolás önkényes és nem általánosítható.

A realitástól elég távol eső követelmények azonban még folytatódhatnak. Idézek egy továbbit: „... a szakszervezeti könyvtárat a vállalati műszaki információs központ hatáskörébe kellene utalni”.

A szakszervezet a vállalattól független jogi személy, saját pénzügyi alapokkal rendelkezik, és a tulajdonában levő vagyontárgyak (pl. könyvtári állomány) felett önállóan rendelkezik. A szakszervezeti könyvtár feletti vállalati hatáskör jogi bonyodalmakhoz vezet. Más kérdés a közös fenntartású könyvtár, ahol a két tulajdonos megőrzi szuverenitását a tulajdonát képező vagyontárgyak felett, és csak a kezelés, fenntartás tekintetében történik kompromisszumos megállapodás. A cikkben viszont nem erről van szó. Közös fenntartású könyvtár elég sok működik már az országban több-kevesebb sikerrel, mivel jogi szabályozás híján a közös fenntartás helyi szabályozása sokszor igen pontatlan, néha jogsértő, ami később számos bonyodalom forrását képezi. Ideje volna a közös fenntartású könyvtárak problémáját magasabb szabályozás útján rendezni.

Egyetértünk azzal, hogy a műszaki fejlesztéssel foglalkozó szakkönyvtár állományában fontosabb szerepet kell kapniuk a kutatási jelentéseknek, szabadalmaknak,

majd ezt követően a folyóiratoknak. De hogy a *könyvek* a fontosság tekintetében *az utolsó helyre kerüljenek*, azzal már nem. A szerző idézi a *Számítástechnikai Kutatóintézet* könyvtárosát, aki szerint az intézetben dolgozó kutatók könyvigénye minimális.

Ezzel kapcsolatban két észrevételem van. Először is, a szerző az *Antitézis* fejezetben kizárólag a kohó- és gépipari ágazatból merít példákat. Ez önmagában is elég feltűnő. Feltehetően más ágazatok szakkönyvtári helyzetével kevésbé van tisztában, ez esetben viszont nem volna szabad általánosítania. A modell lehet, hogy elfogadható a kohó- és gépipari szakkönyvtáraknál, de nem biztos – bár elvileg lehetséges –, hogy jó máshol.

Másodszor. Azért, mert egy könyvtáros szubjektív véleménye szerint a könyvek iránti igény minimálisra csökkent egy helyen, nem volna szabad általánosítani, hogy „népszerűségében mindinkább a harmadik helyre szorul”. Főleg, mert nem igaz. Nem a könyvek iránti igény csökkent, hanem más dokumentumtípusok iránti érdeklődés növekedett anélkül, hogy a „könyvéhség” csökkent volna! És ez nagy különbség! Ráadásul a minimális könyvigényre vonatkozó kijelentést a szerző egy 1968-as (!) irodalomra való hivatkozásra alapítja, ami elég régi ahhoz, hogy már rég ne legyen igaz, de akkor sem volt igaz általánosan, hiszen csak egyedi jelenséget regisztrál.

Hasonlóképpen egyoldalú következtetést von le szerzőnk a *fordítások* átfutási idejéről. Lehet, hogy helyi tapasztalatai szerint igaznak tekinthető, hogy „két-három hónap is eltelik a különböző pótdíjakkal megtűzdelt fordítások kézhezvételéig”, de ez sem általánosítható. Az átfutási idő először is *függ a terjedelemtől*. A „különböző pótdíjak” közül egyedül a sürgősség befolyásolja az átfutási időt, amit nem rendeltek meg sürgőssre, az valóban elfekhet hosszabb ideig, de akkor

nincs pótdíj. Legalább is sürgősségi nincs. Az *Építésügyi Tájékoztatói Központ* fordító irodája például sürgősség esetén napokra minimálisan 7 nagy oldalt, expressz díj esetén napi 14 nagy oldalt garantál. Hetven oldalt tehát tíz, illetve öt nap alatt szállít, vagy nem számít fel ilyen pótlékot. Az egyéb pótlékok (nehezen olvasható, nehéz szakszöveg) pedig nem befolyásolják az átfutási időt, csak a fordítói szaktudást hivatottak honorálni.

Az egyoldalú szemlélet egyre jobban kiütözik a cikkből. „Osztályozásra az ETO-t használják valamennyi nagy könyvtárban.” (Mit ért már megint a szerző „nagy” alatt?) Lehet, hogy a kohó- és gépipari gyakorlatban ez az állítás igaz, de garantáltan nem igaz a többi ipari ágazat hálózatában. Így az építésügyi és városfejlesztési könyvtárhálózatban sem.

Ugyanide tartozik a következő kijelentése is: „Jelenleg a KG-Informatik-nál folyik *egyedül* (kiemelés tőlem) tárcára orientált könyvtárosképzés.”. Tájékoztatóul közölhetem, hogy az *Építésügyi Tájékoztatói Központnál*, amely jelenleg 184 szakkönyvtár hálózati központja, intézményesített, tárcára orientált alapfokú könyvtárosképzés folyik 1963 óta minden évben. Amiről a szerző nem tud, az tehát nincs is.

Nem csak ez, szerinte más sincs.

Középfokú könyvtárosképzés például. A régi típusú középfokú képzés valóban megszűnt, de egyidejűleg a 103/1980. (M.K.12.) KM számú utasítás életre hívta a *könyvtárkezelői tanfolyamot*, amely a Művelődési Minisztérium Könyvtárosztályától nyert információ szerint igenis középfokúnak tekintendő. Négy bekezdéssel később a szerző is rájött erre, de akkor miért írta le, hogy „a középfokú képzés megszűnése miatt napjainkban még komoly nehézségek...” vannak?

Lehetne még a sort folytatni, maradt még bőven olyan állítás a cikkben, amellyel vitába lehetne szállni, de hát a TMT befogadóképessége véges. A vállalati műszaki információs központ cikkben vázolt elméleti modellje szerencsére csak a szerző képzeletében él. A modell alapjaiban elhibázott, részleteiben téveszméket tartalmaz. Feltétlenül dicsérendő azonban, hogy a szerző próbálkozást tesz korszerű vállalati műszaki információs rendszer kidolgozására, különösképpen azért, mert hasonló próbálkozások az utóbbi években nemigen láttak napvilágot.

Az ágazati, illetve a vállalati információs központ modelljének kérdése az utóbbi években meglehetősen holtpontra került, pedig aktualitásának egyre égetőbb voltát mindnyájan érezzük. Nem arról van

szó, hogy egy kaptafára akarjunk húzni valamennyi vállalati szakkönyvtárat (információs egységet), hiszen ezt nem is lehet, mivel nincs két egyforma vállalat, hajszálla azonos igényállapot, azonos gondolkodású műszaki szakembergárda. A modellnek ezért figyelembe kell venni az optimális információigény terén mutatkozó eltéréseket, amelyeket a vállalat nagysága, feladata, népgazdaságban elfoglalt helyzete stb. határoz meg. Ehhez először egy csomó mindent definiálni kellene (nagy–kis vállalat, nagy–kis könyvtár stb.).

A modell nem alapozhat a jelenleg meglévő tényleges információigényekre, mivel azok sokszor irracionálisan alacsonyak.

Modellre tehát szükség van, mert főbb vonalakban meg kell mutatni azt a célt, amely felé az ágazati és vállalati információs központoknak és egységeknek törekedniük kell. A modell kialakításához azonban ágazatközi összefogásra volna szükség. Remélhetően Alkonyi István vitára készítő cikke inspiráló hatással lesz a különböző ágazatok tájékoztatói szakembereire, hogy a különböző vállalatoknál, intézeteknél működő műszaki–gazdasági tájékoztatóval foglalkozó egységek modelljeit egységes alapelveken és összefogással kidolgozzák.